

Jyrki Vesikansan karonkan juhlapuhe 10.11.2021 / Raimo Salokangas

Arvoisa viime päivien ja tämän illan päähenkilö, hyvät juhlavieraat!

Jyrkin alkuperäinen ajatus oli väitellä 80-vuotispäivänään torstaina 28. lokakuuta, mutta hanke kaatui vastaväittäjään eli minuun, sillä olin tuon päivän ja kolme seuraavaa kirjamesseilla kauppaneiehenä. Pahoittelen, sillä ajatus oli hyvä – mutta väännän opettajani Päiviö Tommilan suusta kuulemani lausahduksen muotoon ”ei niin pientä harrastusta, ettei se muita tekemisiä haittaisi”.

Tunnen Jyrkin vain ammatillisista yhteyksistä, ja muut puhujat tuntevat myös yksityisen Jyrkin, joten minä puhun etupäässä mediasta viimeisten 80 vuoden aikana.

Luin iltapäivällä Janne Saarikiven esseekirjasta ”Suomen kieli ja mieli” lauseen: ”Vain viisi-kuusi sukupolvea sitten suomalaisuus oli pienen piirin harrastus yliopiston kahvihuoneessa.” Sitten nämä tyypit perustivat esimerkiksi sanomalehtiä ja antoivat niille sellaisia nimiä kuin Suometar tai Uusi Suometar. Ja myöhemmin ajatuksen eri versiot jättivät jälkensä siihen, kuinka historiamme merkitsee meidät jokaisen.

Jyrki Äänis Kaleva Vesikansa syntyi lokakuun lopulla 1941. Samaan etunimityyppiin ja -kerrostumaan kuuluvat esimerkiksi aikalaiset Pekka Aunus Kejonen ja Heikki Syväri von Hertzen. Jyrki Äänis Kalevan saadessa nimensä Suomen armeija jo katseli Äänisen aaltoja siellä kalevalaisilla laulumailloilla. Uuden Suomen etusivut olivat täynnä sotauutisia ja uskoa omien aseiden voittoon.

Jyrki täytti seitsemän vuotta syksyllä 1948, joten kaiketi kansakoulun ovet avautuivat vasta seuraavana syksynä. Paljon oli ehtinyt tapahtua, toinen maailmansota sodittu, eikä mennyt niin kuin syksyllä 1941 Uudessa Suomessa uskottiin, atomipommia oli käytetty ja kylmä sota aluillaan, Pariisin rauha oli saneltu ja YYA-sopimus solmittu.

Sanomalehtipaperia oli sodan aikana ja vielä sen jälkeen säännöstelty ankarasti, ja pääministeripuoluetta lähellä olevana lehtenä Uusi Suomi oli suhtautunut säännöstelyyn vakavammin ja tottelevaisemmin kuin Eljas Erkko, joka oli hyvä vetämään kotiinpäin. Niinpä Helsingin Sanomat käytti paperia yli oman kiintiönsä ja sai kyllä kunnan sakot, mutta sai myös kunnan ilmoitustulot ja paljon uusia tilaajia. Levikkikaula Uuteen Suomeen venähti, ja Helsinki oli yhä selvemmin Helsingin Sanomien hallussa. Kun Suomen Gallup 1947-48 kyseli eri sanomalehtien lukemisesta, kävi ilmi että Uusi Suomi kuitenkin oli Helsingin Sanomia suosituimpi jo keskiluokan parissa, johtavassa asemassa olevista puhumattakaan.

Ei Uudella Suomella silti hyvin mennyt, ja jotain oli yritettävä. Tämä ”vastahyökkäys” – Jyrkin termiä käyttäkseni – alkoi kun 1956 lehden päätoimittajaksi pestattiin Ilta-Sanomien päätoimittaja Eero Petäjaniemi, joka oli taustaltaan ja identiteetiltään ulkomaankirjeenvaihtaja, Helsingin Sanomien mies Lontoossa ja Berliinissä. Hänen journalistisella johdolla Uusi Suomi alkoi kilpailla Helsingin Sanomien kanssa tämän vahvuusalueilla ja tämän kanssa samassa sarjassa. Ei helppoa.

Jyrki kirjoitti ylioppilaaksi 1960 ja alkoi opiskella historiaa Helsingin yliopistossa. Se sujui keskipitkän kaavan mukaan, sillä maisterin paperit ovat vuodelta 1969 – mutta maisterin paperit, toisin kuin monella aikalaisjournalistilla. Ensimmäinen kesätoimittajuus Uudessa Suomessa on

vuodelta 1964, ja jo kesällä 1966 edessä oli kirjeenvaihtajan kesäsijaisuus Lontoossa ja maisteriksi valmistumisen jälkeen pesti lehden staff correspondentina Bonnissa.

Eero Petäjaniemen lehdessä ulkomaisten hyvä hoito oli tärkeää, vaikka se kalliiksi tulikin ja vaikka Helsingin Sanomilla oli vanhastaan vahvemmat resurssit. Uskallan olettaa, että nuorelle toimittajalle nuo tehtävät olivat opettavaisimmasta päästä mitä journalistin eteen voi tulla, ja että noissa tehtävissä Jyrki Vesikansa todella pääsi näyttämään kyntensä. Innostuksesta taitaa kieliä myös se, että väitöskirjassa ulkomaankirjeenvaihtajat saavat kohtalaisen paljon sivuja.

1950-60-luvuilla Suomessa, myös Suomessa, riehui lehtikuolema, joka niitti etupäässä kokoomuksen ja vasemmistopuolueiden äänenkannattajia. Osa lakkasi ilmestymästä, osa vähensi ilmestymispäiviä ja kuihtui yhä pienemmiksi sekä levikiltään että sivumääriltään. Helsingin Sanomissa vallitsi Eljas Erkon viimeisinä vuosina jonkinlainen pysähtyneisyyden aika. Lehti oli journalistisesti huonossa kunnossa ja levikki jämähti 250 000 kappaleeseen, mikä kuitenkin oli kolminkertainen Uuden Suomen levikkiin verrattuna.

Vuosisadan alkupuoliskoa luonnehtinut poliittinen lehdistöjärjestelmä oli murentumassa, kun yhä useamman lehden piti jollakin tavalla ottaa huomioon se, että lukijakunnan enemmistö ei kannattanut sitä puoluetta, jota lehti kannatti. Erkkö oli vuoden 1943 alussa julistanut Helsingin Sanomat riippumattomaksi, mutta Uusi Suomi oli kokoomuksen äänenkannattaja. Ja tämän tästä nousi esiin kysymys oikean ja väärän sortin kokoomuslaisuudesta. Muiden kuin kokoomuksen kannattajien saaminen tilaamaan lehti oli kiven takana – varsinkin kun Helsingissä oli olemassa Helsingin Sanomat ja maakuntakeskuksissa johtavat maakuntalehdet.

1980-luvun jälkipuolella monet maakuntalehdet luopuivat muodollisesta äänenkannattajuudesta. Uusi Suomi teki sen jo 1976 ilmoittautuen ”riippumattomaksi porvarilliseksi”, mutta sai loppuun saakka rahaa kokoomuksen lehtitukikiintiöstä.

Jyrkiä haastateltiin lisensiaatintyön yhteydessä Helsingin Sanomiin keväällä 1995 ja hän sanoi sitaatin mukaan näin: ”Ihme ei ollut Uuden Suomen kuolema, vaan suurempi ihme oli sen eläminen viisitoista viimeistä vuottaan.” Ja edelleen: ”Loppujen lopuksi Uuden Suomen kohtalo ei kuitenkaan johtunut yksittäisistä päättäjistä, päätöksistä tai lehden tekijöistä, sillä edessä ollut lehtitaloudellinen haaste oli jokseenkin ylivoimainen. Uusi Suomi ei tyytynyt kakkoslehden asemaan ja tunnusmerkkeihin, vaan kilpaili loppuun asti valtakunnallisena, päivittäisenä yleislehtenä satavuotisen kilpailun voittajan, Helsingin Sanomien kanssa.” Jutun kirjoittaja jatkaa siihen, että vuorineuvosten myötätuntoa riitti, mutta lehdeltä puuttuivat ilmoitukset ja tilaajat.

Ja sitten oli se, että suurten tappioiden maksajat eivät vuonna 1991 enää pitäneet lehteä tarpeellisena. ”Historia oli loppunut”, väitti tunnetusti Francis Fukuyama – mutta nyt ymmärretään, että eihän se koskaan lopu, vaan aina se johonkin päin valuu ja klonksuu, ja välillä myös pyrähtää.

Missä ollaan nyt, 30 vuotta Uuden Suomen kuolemasta? Uutismedian Liiton verkkosivuilta pystyy laskemaan mielenkiintoisia asioita.

Yksi on omistuksen keskittyminen: Liiton jäsenlehdistä kolme neljästä kuuluu johonkin isompaan tai pienempään konserniin.

Ylivoimaisesti suurin konserni on Keskisuomalainen, jonka tallissa on peräti 73 lehtinimikettä, maakuntalehtiä, paikallislehtiä, ilmaisjakelulehtiä. Päivälehtikategoriaan kuuluu viisitoista, mikä on aika paljon, uusimpana hankintana Hämeen Sanomat ja Forssan Lehti.

Kakkostila oli ainakin minulle yllätys: Keski-Pohjanmaan kirjapaino Kokkolasta 25 lehdellään: päivälehdet Keskipohjanmaa ja Kainuun Sanomat sekä paikallislehtiä Keski-Pohjanmaalta, Kainuusta ja Lapista.

Vasta kolmantena tulee Sanoma 16 nimikkeellä, joukossa kyllä isot HS, I-S, Aamulehti ja Satakunnan Kansa, ja lisäksi Alma-kaupassa tulleita paikallislehtiä. Jo Keskisuomalaisen konsernin kohdalla, mutta ehkä erityisesti tässä, korostuu siirtymä poliittisesta lehdistöjärjestelmästä mediabisnekseen. – Tämän seurakunnan vanhasuomalaispitoisuus lienee aika korkea, joten arvaan että moni sai kylmiä väreitä, kun kentän liberaaliin siipeen aina kuulunut Sanoma osti konservatiivisiiven suuriin lehtiin kuuluneet Aamulehden ja Satakunnan Kansan. Aamulehden kohtaloa osana Sanomaa onkin lähivuosina mielenkiintoista seurata. Samoin sitä, kuinka pitkälle keskittyminen vielä jatkuu, sillä jokunen irtonainen osa siellä vielä on.

Toinen erityisen kiinnostava seikka on se, että Suomen luetuimpia mediatuotteita ovat iltapäivälehdet. Media Audit Finlandin mukaan kummankin iltapäivälehden viikkotavoittavuus on noin 2,8 miljoonaa lukijaa, kun se Helsingin Sanomilla on vain noin 1,6 miljoonaa.

Tämä antaakin aiheen kiepsahtaa takaisin Uuteen Suomeen – tai ainakin sen perintöön. Iltalehti oli alkuaan Uuden Suomen verso, ja sitä julkaisee Alma Media, jonka juuret ovat Uuden Suomen viimeisessä omistajassa Aamulehti-yhtymässä.

Voisiko ajatella, että Iltalehti on nykyään Suomen johtava oikeistoporvarillinen ääni ja siinä mielessä Uuden Suomen perinnön jatkaja? Ainakaan sen sivuilta ei tarvitse lyhtyjen kanssa etsiä kokoomuslaisia näkökulmia ja äänenpainoja. Tyyllilaji on tietenkin toinen kuin Uudessa Suomessa, sillä iltapäivälehti on jo lajityyppinä populistinen.

Mutta takaisin illan päähenkilöön. Jyrki on tehnyt suuren ja arvokkaan työn saattamalla Uuden Suomen ja sen edeltäjien pitkän historian useiden kansien väliin – ja siinä sivussa tehnyt pinon muita tutkimuksen nimen ansaitsevia kirjoja. 80-vuotias väittelijä ei liene ihan suomenennätysmies, mutta mitaleilla ja vähintään pisteillä hän on. Ja mitä parasta, väitöskirja on täyspainoista tutkimustyötä, josta sen tekijän ja hänen läheistensä sopii olla ylpeitä.

Kohottakaamme malja 80-vuotiaalle tohtori de facto Jyrki Vesikansalle!